

SIFFİN SAVAŞI VE TARİHİN GİZLEDİĞİ BİR GERÇEK; ALİ MUÂVİYE MÜTAREKESİ*

Hasan YAŞAROĞLU**

ÖZET

Hz. Ali ile Şam valisi Muâviye arasında meydana gelen Siffin Savaşı, İslam tarihinin önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Hz. Osman'ın hilafetinin son yıllarında başlayan ihtilafların giderek derinleşmesi neticesinde adı geçen halifenin asiler tarafından şehit edilmesi ve onun ardından Hz. Ali'nin halife seçilmesi kısa bir süre sükuneti temin etmiş olsa da, önde gelen iki sahâbî Talha b. Ubeydullah ve Zübeyir b. Avvam'ın Hz. Ali'ye karşı bayrak açmaları bu sükuneti bozmuş, bundan sonra da bir türlü istikrar sağlanamamıştır. Mezkur iki sahâbinin isyanı İslam toplumunu bir iç çatışmaya sürüklemiş, ilk iç çatışma olan Cemel Vak'ası'nın bir şekilde üstesinden gelinmesinin ardından yaklaşık bir yıl sonra bu sefer Muâviye'nin Hz. Ali'ye biat etmeyi kabul etmemesi yüzünden ikinci iç savaş Siffin'e gidişin önüne geçilememiştir.

Siffin Savaşı'nın sonuçları çok ağır olmuştur. Bu savaş, İslam toplumu üzerinde tedavisi zor yaralar açmış, derin izler bırakmıştır. Uzun süre devam eden ve her iki taraftan da çok sayıda kayba neden olan bu kanlı çatışmadan, üstelik, somut bir sonuç da elde edilememiştir. Yenişemeyen taraflar, hakeme gitme kararı ile silahları susturmuşlardır. Savaş alanında biraz daha zayıf durumda olan Şam, Mushafları havaya kaldırmak suretiyle yapmış olduğu taktik hamle ile savaşı durdurmayı başarmış, devam eden tahkim görüşmelerinde de bu tür hamlelerini sürdürerek Siffin sürecinden güçlü ayrılmayı başarmıştır. Buna karşılık, Hz. Ali tarafı ise kendi içerisinde yaşamış olduğu bölünme neticesinde giderek zayıflamıştır. Böyle olmasına rağmen her iki taraf da, sürecin başarıya ulaştırılması ve ihtilafın çözüme kavuşturulması anlamında, bir başarı elde edememiştir. Tahkimi müteakip taraflar arasında meydana gelen bölgesel çatışmalardan da bir sonuç çıkmamıştır. Bu arada, Ali-Muâviye anlaşmazlığını fırsat bilen ve kaybettiği toprakları geri almak için pusuda bekleyen Bizans da yavaş yavaş hareketlenmeye başlamıştır.

Taraflar arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmaların uzayıp gitmesi ve de az önce ifade edildiği gibi Kuzeyde pusuya yatmış olan Bizans'ın Suriye'ye doğru hareketlenmesi konjonktürel bir baskı oluşturmuştur. Gerek Şam, gerekse Irak hemen her açıdan tıkanıklıklar içerisine

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ABD, El-mek: hasan_6929@hotmail.com

girmiş, bu tikanıklıklar tarafları barış yönünde adım atmaya zorlamıştır. Sonuçta Şam tarafının teklifi ile Şam-Irak arasında bir mütareke imzalanmıştır.

Bu mütareke her nedense tarihin tozlu rafları arasında kaybolup gitmiştir. Tek bir eser dışında İslam tarihi kaynakları bu mütarekeden söz etmemişlerdir. Doğrusu bu ilginç bir durumdur. Hz. Ali'nin oğlu Hasan ile Muâviye arasında yapılan barış anlaşması hemen tüm kaynaklarda yer almışken, söz konusu Ali-Muâviye barış anlaşmasından söz edilmemesi, hatta bu konuya herhangi bir atıf dahi yapılmaması, oldukça dikkat çekicidir. Taberî bu hususta infirat etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu rivayetin otantikliği konusunda şüphe duymamızı gerektirecek her hangi bir karine söz konusu değildir.

Anahtar Kelimeler: Savaş ve Barış, Mütareke, Antlaşma, Otantik Rivayet, İnfirat

SIFFİN WAR AND A TRUTH HIDDEN BY HISTORY; CALIPH HZ. ALI-MU'AWIYAH TRUCE

ABSTRACT

Siffin war, occurred between Caliph Hz. Ali and Mu'awiyah Governor of Şam, constitutes one of the crucial turning points in the history of Islam. As a result of deepening conflicts started during the last years of the caliphate of Hz. Uthman eventhough wherein caliph was killed by rebels and following that the election of Hz Ali as new caliph provided stillness for a short time, opposing action of two prominent Sahabies (Companion of Prophet Muhammed) Talha b. Ubeydullah and Zübeyir b. Avvam against Hz Ali distrust this tranquality and after that stability in muslim society never be achieved.

The riot of two Sahabies mentioned above dragged the society an internal conflict, and though somehow this first conflict was handled but then second and bigger internal conflict could not be prevented to happen.

This conflict known as Siffin War in history opened deep wounds on Islamic society, left deep traces in it. This bloody conflict which lasted long time and caused many losses from both sides failed to produce tangible results. The parties never claimed victory over each other, as a result of tactical attack of Damascus, decided to silence weapons by going to arbitration. While Iraqi side was in superb condition in the field of battle, this arbitration tactic increasingly put Damascus into more advantageous position. Therefore Hz Ali decided to go over Damascus again, but he could not succeed to perform his thought. Following this arbitration the parties could not get a result from standing regional conflicts between them. This turmoil has given an opportunity to Byzantine, which was waiting in ambush, to mobilize her forces to get back lost territories by seizing again.

Due to the inefficiency of protracted conflicts and also the mobilization of the Byzantine Empire, lurking in the north, to Syria has

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

led Damascus as cyclical to take a step towards peace. Upon acceptance of Mu'awiyah's proposal by Hz. Ali, a truce between Iraq and Damascus and after that the peace agreement was signed.

This surprisable armistice somehow has been lost within the dusty shelves of history. Except a single source work, other Islamic history source studies never mention about this truce and peace agreement. Indeed this is an interesting situation. While the peace between Hz Hasan and Mu'awiyah was mentioned in almost all sources, not to mention of the peace agreement of Hz Ali-Mu'awiyah in question, the sources even did not made any reference to this. Eventhough Taberî, a prominent Islamic historian, stands alone in this subject it is understood that the narration is to be authentic.

Key Words: War and Peace, Truce, Agreement, Authentic Narration, Stands alone.

Giriş

Hz. Osman döneminde meydana gelen iç karışıklıklar ve sosyal bunalım giderek buhrana dönüşmüş ve adı geçen halife bu buhran neticesinde şehit edilmiştir. Sosyal bunalım, Hz. Ali'nin halifelik makamına oturtulması ile giderilmeye, İslam birliği yeniden tesis edilmeye çalışılmış, ancak önde gelen sahâbilerden Talha b. Ubeydullah ve Zübeyir b. Avvam'ın mevcut halife Hz. Ali'ye karşı isyan etmeleri, sükunete doğru yol almakta olan İslam toplumunu yeniden hareketlendirmiş, kaos ve kargaşa daha da artmıştır. Neticede toplum sıcak iç çatışmalar dönemine girmiştir.

Hz. Ali halife seçildikten sonra aksi yönde yapılan önerilere rağmen Muâviye'yi valilikten azletmiştir. Ancak yerine tayin ettiği kişinin Şam'a girmesi Muâviye taraftarlarınca engellenmiştir. Arakasından Muâviye'yi itaate çağıran Hz. Ali'nin elçisi de eli boş geri gönderilmiştir. Bu arada meydana gelen Cemel Savaşı Hz. Ali'nin galibiyeti ile neticelenmiş, savaşın ardından Kûfe'ye yerleşen Hz. Ali, muhtemelen Muâviye'nin Cemel Vak'ası'ndan ders aldığını düşünerek tekrar kendisine elçi göndermiş, fakat aylar sonra Kûfe'ye dönen elçi Şam halkının Muâviye ile birlikte savaşa hazırlandıkları haberini getirmiştir. Şam'ın bu kararlılığı karşısında benzer bir kararlılık da Kûfe'den gelmiştir. Kûfe halkı tıpkı Şam halkı gibi çoğunluk itibarıyla savaş yönünde tavır almıştır. Muâviye'nin Hz. Osman'ın katillerinin kendisine teslim edilmelerini istediği haberine Kûfe Ulu Camii'ni dolduran insanlar hep birlikte "Osman'ın katilleri biziz" diye tepki vererek, savaş yönünde ciddi bir irade beyanında bulunmuşlardır.¹ Hem Şamlılar hem de Iraklılar başlangıç itibarıyla birbiri ile uzlaşmaya hazır değillerdir. Savaş atmosferine giren taraflar, ilginçtir, aynı zamanda bir yandan da barış görüşmelerini sürdürmüşlerdir.

Sıffın Savaşı, en başından itibaren barış görüşmelerinin yoğunluğu ile dikkat çekmektedir. Bir süre savaş hali ardından başlayan barış görüşmeleri ile savaş ve barış adeta iç içe geçmiş durumdadır. Hz. Ali her fırsatta Muâviye'ye elçi göndermiş fakat bunlardan hiçbir somut netice elde edememiştir. Elçiler her defasında eli boş geri dönmüşlerdir.

Sıffın Savaşı, İslam toplumunun geleceğini etkileyen önemli olaylardan birdir.² Sıffın Savaşı aynı zamanda, mahiyet itibarıyla bir akrabalar savaşıdır. Bu bakımdan çok tuhaf ve aynı

¹ Nasr b. Müzâhim el-Minkari (öl.212/827-828), **Vak'atü Sıffın**, s. 32. Bir azınlık grubun karşı çıkmasına rağmen Şamlılar Muâviye'yi Kûfeliler ise Ali'yi savaşa teşvik etmişlerdir. el-Minkari, **age**, s. 94.

² İsmail Yiğit, "Sıffın Savaşı," **DİA**, c. XXXVII, s. 108.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

zamanda çok acı manzaralara sahne olmuştur. Bir kimsenin kendi akrabaları ile savaşması ve verilen aralarda dönüp hayatını kaybeden akrabalarını defnetmesi, doğrusu insani olarak askerleri çok derinden etkilemiştir. Mübârezelerde³ de benzer sahneler yaşanmıştır. Mübâreze için meydana atılan iki kişinin birbirlerine yaklaşınca kardeş olduklarını anlayıp, büyük bir pişmanlıkla geri dönmeleri ve benzeri olaylar Sıffin Savaşı'nın en acı sahnelerini teşkil etmektedir ve aynı zamanda bu olaylar savaşın bitirilmesi yönünde ciddi tesir husule getirmişlerdir.⁴ Tüm bu üzücü manzaralar yanında, söz konusu savaşın tahminlerin ötesinde uzayıp gitmesi insanları canından bezdirmiştir. Bıkkınlık noktasına gelen askerler ister istemez artık yeter deme durumuna gelmişlerdir. Üst üste gelen hadiseler bir noktadan sonra tarafları savaş bitirmenin çarelerini aramaya zorlamıştır.

Neticede Şam tarafının Mushafları havaya kaldırarak karşı tarafa gönderdiği taktiksel barış mesajı derhal yerine ulaşmış ve savaş durdurulmuştur. İhtilafın çözümü iki hakeme (tahkim) havale edilmiştir. Ancak hakemlerin görüşmeleri neticesinde halifelik konusunda iki tarafı da tatmin edecek bir çözüme ulaşılamamıştır. Tahkimin ardından başlayan bölgesel çatışmaların getirdiği yıkım, Hz. Ali tarafının bölünmesi, bir Harici tehdidinin ortaya çıkması ve Ali-Muâviye anlaşmazlığının uzamasını fırsat bilen Kayser-i Rum'un, kuzeyden hareketlenmeye başlaması,⁵ konjonktürel olarak tarafları, özellikle Şam tarafını barış yönünde adım atmaya sevk etmiştir. Kısacası Bizans kaynaklı dış tehdit, Şam ile Irak arasında bir yakınlaşma meydana getirmiştir. Söz konusu bu yakınlaşma neticesinde Şam tarafı Irak'a mütareke teklif etmiş,⁶ karşı tarafın da bunu kabul etmesi üzerine taraflar arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır.⁷

İbni Cerir et-Taberî tarafından kaydedilen bu mütareke her nedense diğer tarih kaynaklarında yer almamıştır. Kaynaklar söz konusu mütarekeyi pas geçmenin yanında, bu mütarekeye en ufak bir atıf yahut işarette dahi bulunmamışlardır. Tüm kaynaklar, İslam iç savaşının sona erdirilmesini, Hz. Ali'nin oğlu Hasan ile Muâviye anlaşmasına bağlamışlardır. Söz konusu anlaşmanın maddelerinde de önceki mütarekeden açık bir şekilde söz edilmemiştir. Hilafetin, Muâviye'ye devri konusunda ciddi itirazlarla karşılaşan, hatta ağır bir şekilde suçlanan, hilafeti Muâviye'ye satmakla itham edilen Hz. Hasan'ın yahut onun taraftarlarının bu mütarekeyi temel alan bir savunma argümanı geliştirmemiş olmaları oldukça dikkat çekicidir. Benzer şekilde, Abbasilerin ilk dönemlerinde halife Mansûr tarafından hilafeti Muâviye'ye satmakla itham edilen Ehl-i beyt ileri gelenlerinden Muhammed b. Abdullah da bu mütarekeyi gündeme getirmemiştir.⁸

1. Sıffin Savaşı

Tarihi Hâşimî-Emevî rekabeti ve Şam ile Irak arasındaki hakimiyet çekişmesine bir de Muâviye'nin hilafete ulaşma hırsının eklenmesi ve bu yönde sürekli taktikler geliştirerek etkin propaganda faaliyeti yürütmesi, sonuçta İslam toplumunu, son derece ağır bir iç çatışmaya sürüklemiştir. Tüm girişimlerin sonuçsuz kalması neticesinde Şam ordusu ile Irak ordusu, Fırat nehri kıyısında yer alan Sıffin düzlüğünde karşı karşıya gelmişlerdir. Orduların karargah kurmalarının ardından Hz. Ali bir kez daha şansını denemiş, Muâviye'ye bir elçiler heyeti göndermiştir.⁹ Hz. Ali'nin elçileri Muâviye'yi birlik beraberliğe ve halifeye itaate çağırılmışlar, Muâviye ise onlara, haksız yere öldürülen Osman'ın kanının ne olacağını sormuş ve tekliflerini

³ iki askerın öne çıkıp teke tek çarpışmasına mübareze, cengaver vuruşması denilmektedir.

⁴ Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Tarih**, Kahire, tarihsiz, c. V, s. 30.

⁵ el-Minkarî, **age**, s. 52.

⁶ Taberî, **age**, c. V, s. 140.

⁷ Taberî, **age**, c. V, s. 140.

⁸ Taberî, **age**, c. VII, s. 566.

⁹ el-Minkarî, **age**, s. 221; Taberî, **age**, c. IV, s. 573.

Hz. Ali, biat ettiği takdirde ona bir takım idari görevler vermeyi düşünüyordu. Taberî, **age**, c. IV, s. 573.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

reddetmiştir.¹⁰ Önce su paylaşımı yüzünden başlayan savaş beklendiğinden çok fazla uzamış ve yaklaşık 3-4 ay sürmüştür. Buna rağmen savaştan somut bir sonuç alınamamıştır.

Sıffın Savaşı, baştan sona muharebeler silsilesi halinde cereyan eden bir savaş olmuştur. Hiçbir zaman topyekun bir çarpışma yaşanmamıştır. Şekil olarak, bir komutan idaresinde birkaç yüz piyade yahut süvarinin karşı cepheye doğru ilerlemesi, aşağı yukarı benzer sayıda askerden teşekkül eden karşı taraftan öne çıkan bir birliğin onları karşılaması, öğlen sıcağına kadar devam eden çarpışmaların, sıcak bastırınca kesilmesi ve askerlerin kendi karargahlarına geri dönmeleri şeklinde cereyan etmiştir. Savaş başladıktan sonra aşağı yukarı bir ay devam etmiş; Zilhicce baştan başa çarpışmalarla geçmiştir. Muharrem ayı gelince askerler, belki bir yol bulunur diye sulh istemeye başlamışlar, bunun üzerine silahlar geçici olarak susturulmuştur. Verilen arada tekrar barış elçileri teati edilmiştir. Hz. Ali'nin elçileri daha önceki barış görüşmelerindeki argümanlarını tekrar dillendirmişler,¹¹ lakin bu argümanlar karşı tarafı ikna için yeterli olmamıştır. Hz. Ali'nin elçilerinin güçlü barış argümanlarına karşı Muâviye de kendi argümanlarını ortaya koymuştur.¹² Hz. Ali'nin elçilerinin görüşmelerini tamamlamasının ardından bu sefer Muâviye'nin elçileri gelip Hz. Ali ile görüşmüşlerdir.¹³ Genellikle olduğu gibi Hz. Osman'ın öldürülmesini merkeze alan Muâviye tarafının argümanlarını da Hz. Ali reddetmiş ve onlara şöyle bir açıklamada bulunmuştur. "Allah Hz. Muhammedi peygamber olarak gönderdi. O da insanları dalaletten kurtardı. Onları bir bayrak altında topladı. Onun ardından insanlar Ebu Bekir'i seçtiler, Ebu Bekir de Ömer'i seçti. Her ikisi de iyi işler yaptılar, adil davrandılar. O zamanlar Peygambere yakın olmamız hasebiyle bu iş bize tevdi edilmek istendi, biz buna iltifat etmedik. Sonra Osman halife oldu. Yaptığı işlerden dolayı insanlar onu ayıpladılar ve gelip öldürdüler. Sonra bana geldiler. Ben köşeme çekilmiştim. Beni seçmek istediler. Ben istemedim. Tekrar geldiler ve ısrar ettiler. Sırf ümmet arasındaki ayrılığın daha fazla derinleşmemesi için bu görevi kabul ettim. İki kişinin ayrılık çıkarmasına kadar bir mesele yoktu. O mesele haledildi, şimdi ise Muâviye bize karşı isyan etti. Onun dinde bir geçmişi yoktur. Tulekâdandır. Hiziplerden bir hizip teşkil ederek Resululullah'a düşmanlık etmiştir; o ve babası düşmanlıklarını uzun zaman sürdürmüşler ve sonunda mecburiyetten, kerhen müslüman olmuşlardır. Ben sizi Allah'ın Kitabı'na, Peygamberin sünnetine davet ediyorum. Söyleyeceklerim bunlardan ibarettir."¹⁴ Muâviye'nin elçilerinin buna verebilecekleri makul ve de mantıklı bir cevap yoktur. Onlar her zaman söylediklerini tekrar edip durmuşlardır: "Osman'ın haksız yere öldürüldüğünü ikrar ve kabul eder misin?" Hz. Ali ise onlara şunu söylemiştir: "Osman, ne haksız yere ne de haklı yere öldürüldü, derim." Bunun üzerine elçiler, "Osman'ın haksız yere öldürüldüğünü kabul etmeyenden beriyiz," deyip çekip gitmişlerdir.¹⁵

Barış görüşmelerinden bir sonucun çıkmaması orduların tekrar savaşa tutuşması anlamına gelmektedir. Dolayısı ile görüşmelerin kesilmesi ile taraflar tekrar savaş hazırlıklarına başlamışlardır. Sıffın Savaşı'nın bu ikinci ve aynı zamanda son safhasıdır. Gerek Muâviye ve gerekse Hz. Ali askerlerini savaşa teşvik etmişler¹⁶ ve savaş tekrar başlamıştır. Eski usul kısmi

¹⁰ Taberî, *age*, c. IV, s. 574.

¹¹ Taberî, *age*, c. V, s. 7. Argümanlar, savaşın anlamsız, barışın iki tarafın da menfaatine olduğu, Ümmetin meşru halifesine biat edip kanı durdurmak gerektiği, şeklinde uzayıp gitmektedir. Taberî, *age*, c. V, s. 7.

¹² "Siz beni birlik beraberliğe, Ali'ye itaate çağırıyorsunuz, amma ve lakin Ali halifemizi öldürmüş, birliğimizi bozmuş ve üstelik katilleri de himaye etmiştir. O, katilleri bize teslim etsin biz de ona itaat edelim." Taberî, *age*, c. V, s. 7.

¹³ Taberî, *age*, c. V, s. 7. Bunların argümanları, Osman b. Affan'ın halife-mehdi olduğu ve Allah'ın Kitabı ile amel edip, ona inâbe ettiği, buna rağmen onun öldürülmesine göz yumulduğu, katillerin, mazlumun sahiplerine teslim edilmediği, katillerin tesliminin bile yeterli olamayacağı, katiller teslim edildikten sonra, her iki tarafın da görevi bırakması ve halife seçiminin şuraya havale edilmesi gerektiği şeklinde idi. Taberî, *age*, c. V, s. 7.

¹⁴ Taberî, *age*, c. V, s. 7.

¹⁵ Taberî, *age*, c. V, s. 8.

¹⁶ Hz. Ali sürekli askerlerine, "ilk saldıran siz olmayın, galip gelerseniz peşlerinden gitmeyin, yaralıları iyi davranın, sakın müslu yapmayın," diye talimat vermektedir. Taberî, *age*, c. V, s. 10.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

muharebeler devam edip gitmiştir.¹⁷ Fakat bu seferki durum daha zorlu ve de çetindir. Günler geçmiş ne topyekun savaşa girilmiş ne de muharebelerden bir sonuç alınabilmiştir. Kayıplar giderek artmış, sınırlar gerilmiştir. Bezginlik ve yılgınlık had safhaya çıkmıştır. Birbiri ile tanışık, yıllarca beraber olmuş, arkadaşlık etmiş insanların, şimdi birbirlerine kılıç çekmeleri, hele hele öldürmüş oldukları kimselerin naaşlarını kendi elleri ile defnetmek durumunda kalmaları¹⁸ insani ve de vicdani olarak kişileri derinden yaralamıştır. Her iki taraf da kendisini haklı görse de ve de uzun zaman savaş konusunda kararlı davransa da¹⁹ artık kararlılığın ve tahammülün sonuna gelinmiştir. Savaş bir kırılma noktasına doğru ilerlemektedir. Savaşın bu ikinci safhasında önde gelen kumandanlar dahil kayıpların sayısal olarak büyük oranda artmaya başlaması ve özellikle Ammar b. Yasir'in şahadeti her iki cephede de büyük yankı uyandırmıştır.²⁰ Komutanların ölümü hem savaşın ulaştığı boyutları göstermesi bakımından hem de askerlerin moral durumu itibari ile ciddi gelişmelerin habercisidir.

Sıffin Savaşı'nın şiddet açısından ulaşılmış olduğu son nokta ise leyletü'l-herir'dir. Leyletü'l-herir, 3-4 ay kadar devam eden Sıffin Savaşı'nın bir gece ve bir gündüz kesintisiz devam eden safhasını teşkil etmektedir. Bu safha, Temmuzun 27'sini 28'ine bağlayan gecedir. (9-10 Safer 37). Bu gece sabaha kadar devam eden yoğun çarpışmalar yaşanmıştır. Şimdiye kadar sabahtan başlayan ve öğlen sıcağında sona eren muharebeler o gün sona ermemiş, ertesi günün kuşluk vaktine kadar devam etmiştir. Fasilasız yirmi dört saatten fazla süren bu sıcak gece, kılıç kalkan sesinden ve ölmek üzere olan insanların çıkardığı hırıltıdan başka bir sesin duyulmadığı, mızrakların kırıldığı, okların tükendiği, boğaz boğaza yakın dövüşün yoğun bir şekilde yaşandığı uzun bir gece olmuş ve savaş ancak ertesi gün durdurulabilmiştir. Bundan sonra artık bir daha böylesine bir çarpışma yaşanmamış, savaş bir anlamda bitmiştir.

Şam ordusuna mensup askerler tarafından havaya kaldırılan Mushaflar seremonisi Sıffin Savaşı'nı bitiren taktik hamla olarak tarihe geçmiş olsa da, aslında savaşı bitiren bu leyletü'l-herir'dir. Leyletü'l-heririn ardından Hz. Ali'nin kumandanlarından Eşas b. Kays bir konuşma yapmış ve şöyle demiştir: "Ben böyle bir gün görmedim. Savaş böyle devam ederse bu Arab'ın sonu, toptan yok olması demektir. Biz yok olursak çoluk çocuğumuz ne yapar, onları kime bırakırız!?"²¹ Buna benzer başka konuşmalar da dillendirilmiş, nutuklar atılmıştır. Tüm bu konuşmalar da casuslar tarafından hemen karşı tarafa iletilmiştir.²² Sonuç olarak, Irak askerlerinin psikolojik durumunu yansıtan söz konusu bu konuşmalar ve nutuklar Şam tarafının savaşı bitirecek taktik hamleyi geliştirmesine katkı sağlamıştır.

2. Sıffin Savaşı'nın Sonu

Savaşın uzaması ve kayıpların giderek artması nedeni ile her iki tarafın askerlerinin bir barış ve anlaşma beklentisi içerisine girmiş olmalarına rağmen, Irak tarafının galibiyete daha yakın olması sebebiyle savaşı durdurma hamlesi karşı taraftan gelmiştir. Çarpışmalar sırasında Şam tarafı mücadelenin kendi aleyhlerine döndüğünü görmüştür.²³ Uzayıp giden savaşa son verme çareleri

¹⁷ Orduların yaklaşık 3-4 ay kaldıkları Sıffin düzlüğünde çok sayıda müzakere ve neredeyse 90 küsur çarpışma gerçekleştirilmiştir. Mesudi, **Murûcu'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher**, c. II, s. 378; Kaslkaşendi, **Subhu'l-Âşâ fi Sinâti'l-İnşâ**, c. I, s. 449; İbni Kesir, **el-Bidaye ve'n-Nihaye**, c. VII, s. 304.

¹⁸ Taberî, **age**, c. V, s. 26.

¹⁹ Irak tarafı her bakımdan kendisini haklı görüyordu. Şam tarafının, Osman'ın kanını bahane ederek baskıcı kırallıklar (cebabire müluken) peşinde olduklarını düşünüyorlardı. Karşı taraf ise ölümüne Muâviye'ye biat etmiş durumda idi.

²⁰ Taberî, **age**, c. V, s. 42; Dineveri, Ebu Hanife Ahmed b. Davud, **el-Ahbaru't-Tıval**, Kahire 1960, s. 170; el-Minkari, **age**, s. 388. Taberî'nin kaydına göre Hz. Ali, Muâviye'ye şöyle seslenmiştir: "Ne diye insanların ölümüne sebep oluyoruz. Gel kozlarımızı paylaşalım. Kim ölürse öteki işin başına geçsin." Taberî, **age**, c. V, s. 42.

²¹ el-Minkari, **age**, s. 481.

²² el-Minkari, **age**, s. 481.

²³ Halife b. Hayyat, **Tarih**, s. 194.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

arayan Şam'ın, Irak tarafı komutanları nezdinde yapmış olduğu girişimlerden bir sonuç çıkmayınca, doğrudan askerleri etkileyecek ve sonuçta bir kamuoyu oluşturacak yol, yöntem bulmak konusunda kafa yoran Muâviye ve Amr ikilisi, leyletü'l-heririn getirdiği dehşete bağlı olarak ve de Irak tarafı askerlerinin sürüklenmiş olduğu psikolojik durumu göz önüne alarak, savaşı durduracak çareyi bulmuştur. Sonuçta her ikisi de diplomatik zekaları ile ünlenmiş ve dört Arap dahisi arasına girmiş olan mezkur taktik hamle ikilisi düşünmüş ve geliştirmiş oldukları Mushafları havaya kaldırıp karşı tarafa mesaj verme taktiği ile hedefine ulaşmıştır.

Seremoni şu şekilde icra edilmiştir. Büyük Dımaşk Mushafi beş kişinin taşıdığı birbirine ekli mızraklar ucuna bağlanarak havaya kaldırılmış ve aynı zamanda askerler de yanlarında getirmiş oldukları Mushafları aynı şekilde havaya kaldırmışlar, bir taraftan da iki cephe arasında at süren askerler, sürekli bir şekilde, sembol olarak havaya kaldırılan Mushaflar'ın vermek istediği mesaj dillendirmişlerdir: "Ey Iraklılar! Aramızda Allah'ın Kitabı hakem olsun."²⁴ "Şayet bu şekilde birbirimizi imhaya devam ederseniz, evlerimiz, çoluk çocuğumuz, Rumlara, Türklere ve Ehl-i Faris'e kalacaktır."²⁵

Mushaflar vasıtası ile verilmek istenen mesaj, Irak askerleri tarafından çok hızla bir şekilde kabule mazhar olmuştur. Ancak buna itiraz edenler de söz konusudur. Gelen mesaj Irak tarafından ele alınarak uzun uzadıya tartışılmıştır. Savaşın devamından yana olanlarla, durdurulmasını savunanlar arasında farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Hz. Ali'nin başkomutanı Malik Eşter, savaşın durdurulmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Savaşın durdurulmasını savunanlar ve özellikle onların sözcüsü durumunda olan Eşas b. Kays ise barış yönünde yoğun çaba harcamış, savaşı durdurmak için her yola baş vurmuş, bizzat Muâviye ile görüşerek çözüme gidecek yolu açmaya çalışmıştır. Hz. Ali ise konunun düşünülmesi ve de değerlendirilmesi kararı ile tartışmalara son vermiştir.

İç savaşın ulaştığı boyutların her iki tarafı da ciddi endişeye sevk ettiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde, kardeş kanı akıtılmasına devam ederek Arap'ın kendi kendini imha etmesi sonuçta Rumların, Şam'ı Farisilerin ise Irak'ı istila etmesi, yıllar yılı cihat ruhu ile mücadele edilerek fethedilen toprakların elden çıkması demektir. Hz. Ali'nin, Mushafların mızrakların ucuna takılarak havaya kaldırılmasının bir savaş taktiği olduğu şeklindeki değerlendirmesi, ısrarla buna vurgu yapması²⁶ hayatın gerçekleri karşısında etkisiz kalmıştır. Netice itibariyle Şam tarafından gelen taktik hamle savaşı bitirmiştir. Bu hamle aynı zamanda süreç içerisinde karşı tarafı bölecek, onu zaafa uğratacak, yöntem ve planın da başlangıcıdır.²⁷

Savaş gücü itibariyle biraz zayıf kalan Şam tarafı ordu disiplini, taktik ve strateji açısından daha iyi durumdadır. Muâviye, kendisini sonuna kadar destekleyen iyi organize olmuş bir orduya sahiptir. Irak tarafı ise birbiri ile çok da uyumlu olmayan bir koalisyondur. Koalisyon kabaca üç gruptan müteşekkildir. Guruplar arasında ortak bir hedeften de söz edilememektedir.²⁸ Bu durum ise Muâviye tarafından tespit edilmiştir. Muâviye gönderdiği elçiler vasıtası ile Ali ordusunun omurgasını teşkil eden Kurra'nın savaşın uzaması ve kayıpların artması sebebi ile içine düştüğü psikolojik durum hakkında bilgi edinmeyi başarmıştır. Kurrâ'nın çoğunluğunun Hz. Ali'yi destekleme konusundaki isteksizliği ve kayıtsızlığı bizzat Muâviye ve Amr tarafından tespit edilmiştir.²⁹ Koalisyonun bu ana gövdesinin yanında ağırlıklı bir güç teşkil eden ve başlarını Eş'as b. Kays el-Kindi'nin çektiği Yemenliler ise Kurrâ'dan da daha isteksizdirler. Bir üçüncü grup ise

²⁴ el-Minkari, *age*, s. 481.

²⁵ el-Minkari, *age*, s. 478.

²⁶ Taberî, *age*, c. V, s. 49.

²⁷ Taberî, *age*, c. V, s. 48.

²⁸ Hajji Yahya, Mahayudin, İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffın Vakası, çev: Ahmet Turan Yüksel, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, sayı: 30, s. 241-260.

²⁹ el-Minkari, *age*, s. 213.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

sadece Hz. Ali için savaşı ve onun arkasında sapa sağlam duran Ensar'dır. Ancak diğerlerine oranla Ensar'ın gücü daha zayıftır.³⁰

Netice itibariyle Hz. Ali'nin karşı çıkmasına rağmen koalisyon güçlerinin ağırlığı ile karar, savaşın derhal durdurulması şeklinde sudur etmiş ve tahkime gidilmiştir. İki hakemin tayini, bunların taraflar arasındaki ihtilafı çözmeleri görüşünün kabulü ve bunun bir anlaşma metnine bağlanması ile Sıffin Savaşı bitirilmiştir.³¹ Hz. Ali tarafındaki ilk zaaf ve bölünme işareti ise anlaşma metninin kabileler arasında okunmaya başlanması ile kendini göstermiştir. Tahkim kararına bazı kabilelerden itiraz gelmiştir. Onlar “Allah'tan başka hüküm verecek yoktur” diyerek hakemlere ve hakemlerin vereceği hükme karşı çıkmışlardır.

3. Bizans Tehdidi ve Müzakereler

Cemel Savaşı'nın ardından Hz. Ali, Basra'da kısa bir müddet kaldıktan sonra Kûfe'ye geçince buradan vakit geçirmeden Muâviye ile yazışmaya başlamış,³² Muâviye, bu görüşmelerde Hz. Ali'den Şam'ı ve Mısır'ı istemiş, Ali ise bunu kabul etmemiştir.³³ Orduların Sıffin ovasında karargah kurmalarının ardından Hz. Ali tekrar Muâviye'ye elçiler göndermiştir. Savaş sırasında ve savaş sonrasında bu müzakereler devam ettirilmiş, ancak bunlardan bir netice hasil olmamıştır.³⁴ Zira ne Şamlılar ne de Iraklılar uzlaşmaya hazırdır. Şam tarafının bir barış şartı olarak “Osman'ın katillerinin kendilerine verilmesi” teklifine Kûfe Ulu camiini doldurmuş insanların hep birlikte “Osman'ın katilleri biziz” diye ayağa kalkıp cevap verdiklerini daha önce zikretmiştik. Aslında Iraklılar, Şam tarafını harekete geçiren sâiklerin Osman'ın katillerinin teslim edilmesi ile alakalı olmadığına inanmakta,³⁵ bunun siyasi bir tavır olduğunu düşünmektedirler. Maksat Hz. Ali'nin durumunu zayıflatmaktır. Dolayısı ile her iki taraf da savaş için bilenmiş durumdadır. Bu atmosferde barış görüşmelerinin bir sonuç vermesi imkansızdır.

Fakat olaylar, doludizgin savaşa giden tarafların tahminlerinin aksi istikametinde gelişmiştir. Irak tarafı kendine inandığı ve güvendiği şekilde Sıffin'i bir zaferle taçlandıramadığı gibi, Şam tarafı da gerek savaş sırasında gerekse savaş sonrasında geliştirmiş olduğu taktiksel atakları ile belli oranda mesafe olsa da tatmin edici sonuca ulaşamamıştır. Irak tarafının Harici isyanı ile bölünmesi bile Şam için yeterli fırsatı temin etmemiştir. Bu hengamede kuzeyde fırsat kollayan Bizans'ın da işin içerisine dahil olması, Şam tarafını zora sokmuştur. Bu şartlar muvacehesinde anlaşılın o ki bir zamanlar koşar adım savaşa gidenler şimdi artık barış yönünde adım atmak niyetindedirler. Sıffin Savaşı'nın ardından meydana gelen bölgesel çatışmaların getirdiği yıkım da barışa giden yolda adım atılmasına katkı sağlamış görünmektedir.

Tarafları, özellikle Şam tarafını, barış yönünde adım atmaya zorlayan unsurların başında, Bizans tehdidinin geldiği açıktır. İslamiyet'in doğuşu ve kısa zamanda doğu, batı ve kuzey yönünde hızla ilerlemesi, jeo-politik olarak en çok Persleri ve Bizanslıları etkilemiştir. Uzun zamandır birbiri ile mücadele eden bu iki büyük güç güneyden gelen bu taze güce boyun eğmiştir.

³⁰ Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensabü'l-Eşrâf*, Beyrut 1417/1996, c. II, s. 284.

³¹ el-Minkari, *age*, s. 510. Hz. Ali'nin başkomutanı Malik Eşter, tahkimi, Hz. Ali'nin konumunu zayıflatma ve taraftarlarını ondan ayırma teşebbüsü olarak değerlendirmiştir. el-Minkari, *age*, s. 553.

³² Yukarıda ifade edildiği gibi, Cerir b. Abdullah, Hz. Ali tarafından Şam'a, Muâviye ile görüşmek üzere gönderilmiş ve bu esnada Muâviye, temsilcisi Ebû Müslim el-Havlânî'yi aynı maksatla Kûfe'ye göndermişti. Ancak bütün bu görüşmeler başarısızlıkla sonuçlandı. Zira kaynaklarımıza göre ne Şamlılar ne de Iraklılar birbiriyle uzlaşmaya hazırdı. Mahayuddin, *agm*, çev: Ahmet Turan Yüksel, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, sayı: 30, s. 241-260.

³³ el-Minkari, *age*, s. 52.

³⁴ Elçi teatisinden bir sonuç çıkmadığını gören Hz. Ali'nin elçileri, kendisine bir teklifte bulunmuşlardır. Muâviye'ye maddi imkanlar yahut bir idari görev teklif edelim, demişler, (el-Minkari, *age*, s. 186.) ancak anlaşılın o ki buna da Hz. Ali iltifat etmemiştir.

³⁵ Hajji Yahya, Mahayudin, İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffin Vakası, çeviren Ahmet Turan Yüksel, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, sayı: 30, s. 241-260.

Bu gelişme dünya tarihi açısından da önemlidir. İslam Peygamberi vefat ettiğinde bu yeni din henüz Arap yarımadasının dışına çıkamamış olmakla beraber, Hz. Peygamberden sonra gelen ve onun stratejisini takip eden halifeler ve kudretli kumandanlar elinde, kısa zamanda, Sâsâni İmparatorluğunu yerle bir edilmiş, bütün Doğu Akdeniz de Bizans'ın elinden alınmıştır. Sâsânilerin büyük oranda etkisizleştirilmiş olmalarına karşın, Bizans henüz, kısmen de olsa, gücünü korumaktadır ve fırsat kollamaktadır.

Hulefâ-yi Râşidîn dönemi İslam dininin Arap yarımadasının dışına çıktığı bir dönemdir. Sâsânilerin yerle bir edildiği ve Bizans'ın elinden Filistin, Suriye ve Mısır gibi önemli topraklarının alındığı dönem bu dönemdir. Yine bu dönemde 34/655 yılında Müslümanlar ile Bizans arasında meydana gelen ilk büyük deniz savaşı, (Zâtü's-Savârî) İslam ordusunun zaferi ile neticelenmiştir. Fakat Hz. Ali ile Muâviye arasında meydana gelen hilafet kavgası Şam'ın durumunu, Bizans'a karşı yapılan mücadelenin merkez üssü olması açısından, zayıflatmıştır. el-Minkarî'nin kaydına göre kuzeydeki Rum tehlikesi varlığını sürdürdüğü sırada Hz. Ali'nin Mısır'a hakim olması Şam'ı zor durumda bırakmış, Muâviye bu durumu atlatabilmek için Kayser-i Rum'u hediyelerle idare etme cihetine gitmiştir.³⁶ Hz. Ali'nin Şam üzerine yürümesi Muâviye'yi, Bizans ile barış yapmak ve onlara yüklü miktarda vergi ödemek zorunda bırakmıştır.³⁷

Hulefâ-yi Râşidîn döneminden itibaren, Bizans ile kurulan diplomatik ilişkiler konusunda, bulunduğu coğrafyanın Bizans'a sınır olması sebebiyle ön planda olan idareci Şam valisi Muâviye'dir. Muâviye, halife adına Bizans'la diplomatik ilişkiler de kurmuş ve anlaşmalar yapmıştır. İslam ordularının Bizans topraklarına doğru ilerlediği bir dönemde zorda kalan Bizans, Müslümanlarla barış yapmaya mecbur kalmış ve 31/651 yılında Bizans İmparatorunun elçisi Dimaşk'a gelip Muâviye ile bir barış anlaşması imzalamıştır.³⁸

Hazreti Ali halife olduğu zaman Bizans'la ilişkiler konusunda Muâviye yine ön plandadır. Fakat bu sefer işler tersine dönmüş, Sıffin Savaşı ve ardından anlaşmazlıkların devam etmesi, Bizans karşısında Muâviye'yi zora sokmuştur. İç karışıklığı fırsat bilen İmparator II. Kostans, İslam topraklarına saldırmak üzere bir ordu hazırlamıştır. İki cephede savaşamayacağını anlayan Muâviye İstanbul'a bir elçi göndererek üç yıllık bir barış anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Anlaşmaya göre Muâviye, II. Kostans'a günlük 1.000 dinar bir at ve bir köle ödemeyi kabul etmiştir.³⁹

Bu üç yıllık süre bize önemli bir ip ucu vermektedir. Üç yıllık süre Hicretin 40. yılında dolmuştur. Anlaşılan o ki, Muâviye, oldukça ağır hükümler içeren bir anlaşmayı yenilemektense, Irak ile barış yapmanın daha doğru olduğu kanaatine ulaşmış ve Hz. Ali'ye barış teklif etmiştir. Muâviye, Rum Kayseri'ni pahalı hediyelerle idare etmeyi⁴⁰ daha fazla sürdürememiştir. Yapılan Irak-Şam barışı ve ardından Emevilerin kuruluşundan itibaren karşılıklı diplomaside Emeviler aktif, buna karşılık Bizans reaksiyoner⁴¹ duruma geçmiştir. Muâviye, valiliği döneminde iç siyasi problemler nedeniyle Bizans'a karşı ara verdiği kara ve deniz seferlerine halifeliğinin henüz ilk yıllarında tekrar başlamış ve aralıksız sürdürmüştür.⁴²

Ahmet Cevdet Paşa'nın kaydına göre⁴³ Muâviye, Bizans İmparatorunu, saldırı niyetinden vazgeçmemesi halinde rakibi Hz. Ali ile birleşip İstanbul üzerine yürümekle tehdit etmiştir.

³⁶ el-Minkarî, *age*, s. 52.

³⁷ Muhammed b. Abdürrezzak (Kürd Ali), *Hıttatü's-Şam*, Dimaşk, 1403-1983, c. I, s. 107

³⁸ Casim Avcı, *İslam Bizans İlişkileri*, İstanbul, 2003, s. 66.

³⁹ Casim Avcı, *age*, s. 67.

⁴⁰ el-Minkarî, *age*, s. 52.

⁴¹ Casim Avcı, *age*, s. 69.

⁴² Casim Avcı, *age*, s. 70.

⁴³ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssas-ı Enbiya*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1981, c. I, s. 537.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Muâviye'nin Kayser-i Rûm'a gönderdiği bu mektup rivayeti oldukça popüler ve tehditkar bir üslup içermektedir. Kayser'e gönderilen bu mektup, Şam üzerine yürümeye hazırlanan Kayser-i Rûm'u geri çevirmeyi hedeflemektedir.⁴⁴ Mektup en ufak bir diplomatik nezaketi bile haiz değildir ve tam halk dili ile kaleme alınmıştır. Ahmet Cevdet Paşa'nın kaydettiği söz konusu mektubun kaynağı tespit edilememiştir. Bununla beraber söz konusu mektup, sürekli iç problemlerle uğraşan Muâviye'nin kuzeyden gelen Bizans tehdidine karşı Hz. Ali ile anlaşma yapma cihetine gitme olasılığına uygun düşmektedir.

Sıffin Savaşı sonrasında ateşkes ilan edilip meselenin hallinin hakemlere havale edildiği ve hakemlerin çalışmaları neticesine çözümünden ziyade daha da çıkmaza girildiği bilinmektedir. Hakemlerin fiyasko kararının ardından Hz. Ali bir taraftan kendi içinde meydana gelmiş olan Harici çatlağını tedavi etmeye çalışırken, bir taraftan da Şam üzerine sevk edilecek ikinci bir ordunun hazırlıklarını sürdürmüştür. Muâviye ise çeşitli zamanlarda Irak üzerine sevk ettiği birlikler ile Hz. Ali'yi zayıflatmaya çalışmıştır. Fakat ne Muâviye bu saldırılardan bir netice alabilmiş ve ne de Hz. Ali Şam üzerine ikinci bir sefer düzenlemeye muvaffak olabilmıştır. Üstelik bu hengamede yıllar yılı, her iki taraftan insanlar, devam eden bölgesel çarpışmalar nedeniyle, çok zor günler yaşamış, büyük acılar çekmişlerdir. Bu acı ve sıkıntıların barış yönünde bir kamuoyu oluşmasına katkı sağladığını tahmin etmek imkan dahilinde görünmektedir.

Sonuçta, Hicri 40/660 yılı içerisinde Muâviye, Hz. Ali'ye barış teklifinde bulunmuş, aralarında gerçekleştirilen uzun yazışmalar neticesinde,⁴⁵ savaş sona erdirilmiş ve bir barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Irak' Hz. Ali'ye Şam ise Muâviye'ye ait olacaktır. Herkes kendi bölgesinde müstakil hareket edecek, kimse kimsenin toprağına askeri bir harekette bulunmayacaktır.⁴⁶ Bu tarihlerde Irak ile Şam dışındaki bölgelerden Hicaz ile Yemen Hz. Ali'nin hakimiyetinde, Mısır ise Muâviye'nin hakimiyetindedir. Bu durumda en başa, bunca savaş ve bunca sıkıntının ardından, Sıffin öncesi duruma dönmüştür. Zira en başında Muâviye Hz. Ali'den Şam'ı ve Mısır'ı talep etmiş, ancak ümmetin birliğini sağlama misyonu ile iş başına gelmiş olan halife Hz. Ali bu talebi tereddütsüz reddetmiştir. Fakat sonuçta gelinen nokta hemen hemen başlangıçtaki noktanın aynısıdır. İslam ülkesi iki parçaya ayrılmış ve iki ayrı bölgede iki ayrı halife kendi müstakil idarelerini kurmuşlardır. Doğrusu bu tessef olunacak bir durumdur.

4. Ali-Muâviye Mütarekesi Kaynak Değerlendirilmesi

Hicretin 40. Yılında Hz. Ali ile Muâviye arasında varılan mütarekenin kaynaklarımızdan sadece Taberî'de⁴⁷ yer aldığını daha önce ifade etmiş bulunmaktayız. Taberî bu rivayetinde inifrat etmiştir. Üstelik rivayeti oldukça kısa geçmiştir. Anlaşma maddelerini dahi tatad etmemiştir. Konu

⁴⁴ “Eğer Şam üzerine azimetin tahakkuk ederse sahibimle musalaha ederim ve ona mukeddimeülceys olarak üzerine yürürüm ve billahi'l-Kerîm pâyitahtın olan sisli, dumanlı Kostantiniyye şehrini yıkıp yakıp kapkara kömür ederim ve yerden havuç çekilip koparıldığı gibi seni mülkünden çekip çıkarırım ve seni domuz çobanı yaparım.” Ahmet Cevdet Paşa, *age*, c. I, s. 537.

⁴⁵ Söz konusu yazışmalar çok uzun olduğu gerekçesi ile Taberî tarafından kaydedilmemiştir.

⁴⁶ Taberî, *age*, c. V, s. 140. Söz konusu anlaşmanın Taberî'de geçen kaydının birebir tercümesi şu şekildedir: Bu sene (Hicri 40) –zikredildiğine göre- Ali ile Muâviye arasında yapılan yazışmaların ardından-yazışmaların zikri kitabın hacmini artıracaktır- savaşa son verilmesi hususunda bir muahede yapıldı. Anlaşmaya göre Irak Ali'nin Şam da Muâviye'nin olacaktır. Kimse diğerinin bölgesine savaş veya ganimet maksadı ile girmeyecektir. Ebu İshak'tan naklen Ziyad b. Abdullah dedi ki: İki gruptan biri diğerine itaata yanaşmayınca Muâviye, Hz. Ali'ye haber gönderdi ve dedi ki: İstersen Irak bölgesi sana ait Şam bölgesi bana ait olsun ve ümmet üzerinden kılıçlar indirilsin. Her iki taraf da buna razı oldu. Bunun üzerine Muâviye, ordusu ile Şam'a hükmetti, Şam'ın ve çevresinin gelirini topladı. Ali de Irak'a hakim oldu, vergisini topladı ve askerine dağıttı.” Taberî, *age*, c. V, s. 140.

⁴⁷ Taberî, *age*, c. V, s. 140. “bu yıl içinde Hz. Ali ile Muâviye arasında bir sürü uzun yazışmalar olmuş ve bu yazışmaların neticesinde savaşın durdurulması konusunda bir anlaşmaya varılmıştı. Bu anlaşmaya göre Irak, Hz. Ali'nin elinde kalacak. Şam'da Muâviye'nin elinde kalacak, hiçbirisi diğerinin bölgesine akın yaptırmayacak.” İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih Tercümesi*, Bahar Yayınlar, İstanbul 1986, c. 3, s. 395.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

ile ilgili olarak sadece Hz. Ali ile Muâviye arasındaki yazışmalara değinmiş, fakat konu haddinden fazla uzar gerekçesi ile teferruatı girmemiştir.⁴⁸ İbnü'l-Esir ve İbni Kesir gibi az sayıda müellif söz konusu mütarekeyi Taberî'den olduğu gibi aktarmışlardır. İbni Kesir çok az ilaveler yapmıştır.⁴⁹ Aynı şekilde Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya adlı eserinde konuya kısaca değinmiştir.⁵⁰ DİA'da, "Muâviye b. Ebî Süfyan" maddesinde, söz konusu mütarekeye bir atıf yapılmıştır.⁵¹ Bunların dışında konu ile alakalı olarak ne kaynak eserlerde ve ne de çalışma ve makalelerde başka bir kayda rastlanmamıştır.

İbni Cerir et-Taberî'nin daha önce yazılmış ve günümüze intikal etmemiş eserlerden nakiller yaptığı bilinmektedir. Taberî söz konusu mütareke ile ilgili rivayeti Ebu İshak İbrahim b. Hüseyin adlı ravisinin "Kitabu Sıffın" adlı günümüze ulaşmayan eserinden nakletmiştir. Ebu İshak'ın, ismi, İbrahim b. Hüseyin b. Ali el-Kisâi el-Hemedânî'dir (öl. 281/894).⁵² İbni Dizil mahlası ile meşhur olmuştur. Kaynaklar İbni Dizil'in güvenilir bir râvî olduğunda ittifak etmişlerdir.⁵³

Taberî'nin rivayeti olayların akışına uygun düşmektedir. Zira İslam dünyasının iç savaşa sürüklenmesinden beri kritik aşamalarda bazı ileri gelir insanların zaman zaman bir dış düşman tehdidinde, özellikle kuzeyden ve doğudan gelebilecek Rum ve Sâsâni tehlikesine vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. El-Minkari, Eş'as b. Kays el-Kindî'nin, Sıffın Savaşı sırasında, savaşın sona erdirilmesi niyet ve temennisi ile Bizanslılar ve İranlılardan gelecek bir saldırıya dair korkusunu ifade ettiğini kaydetmektedir.⁵⁴ Eş'as b. Kays, Hz. Ali ile Muâviye arasındaki anlaşmazlık devam ettiği takdirde Bizans'tan gelecek saldırılardan endişe etmiştir.⁵⁵ Zira Arap orduları birbirini parçaladığı takdirde bu Arapların tümünden yok olması anlamına gelmektedir.

Söz konusu rivayetin sadece Taberî tarafından kaydedilmiş olması bizi rivayetin otantikliği konusunda şüpheye götürmemelidir. Zira tarafları böyle bir anlaşmaya götürecek çok sebep ve karine mevcuttur. Taberî dışındaki herhangi bir kaynak tarafından kaydedilmeyen Hz. Ali-Muâviye mütarekesine, takip eden süreçte taraflar arasında yapılan anlaşmalarda tabi olarak atıf yapılmamıştır. Sonraki dönemlerde çok fazla ön plana çıkan ve hemen hemen tüm kaynaklar tarafından kaydedilen Hasan-Muâviye barış anlaşmasının tadat edilen maddeleri arasında söz konusu mütareke ile alakalı bir madde yahut sarif bir atıf mevcut değildir. Muâviye ile yapmış olduğu anlaşmadan dolayı hakarete varan tenkitlere maruz kalan Hz. Hasan yahut taraftarları, söz konusu anlaşmayı temel alarak, yahut ona atıf yaparak kendilerini savunma cihetine gitmemişlerdir. Abbasi devleti kurulup Aleviler ile Abbasiler arasında devleti kimin idare edeceğine dair ortaya çıkan anlaşmazlıklar esnasında benzer suçlamalar yaşanmıştır. Hz. Hasan, imzalamış olduğu barış anlaşması sebebi ile Abbasiler tarafından hilafeti Muâviye'ye para karşılığında satmakla itham edilmiştir. İthama cevap veren dönemin en üst düzey Ehl-i beyt mensubu Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye, Ali-Muâviye mütarekesini bir dayanak yahut izah

⁴⁸ Taberî, *age*, c. V, s. 140.

⁴⁹ İbni Kesir, İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk: Abdullah b. Abdülmuhsin, Dar-ı Hicre, tarihsiz, c. X, s. 684-685. İbni Kesir'in ilavesine göre, Muâviye Hz. Ali'ye mektup yazarak, "ümme't seninle benim aramda birbirini katlediyor, Irak senin olsun Şam benim, bunun üzerine Ali bu teklifi kabul etti. Ateşkes yapıldı. Ordular kendi bölgelerine çekildiler. İstikrar sağlandı." İbni Kesir, *age*, c. X, s. 684-685.

⁵⁰ "Elhasıl Ali ve Muâviye kavgası ile bilad-ı İslamiyye keşakeşe kaldı. Nas bu halden şikayet eder oldu. Onun üzerine tarafeyn beyninde bir çok muhaberattan sonra Irak ciheti Emirülmümininin ve Şam ciheti Muâviye'nin olmak ve tarafeyn birbirinin memleketine dahil olmamak üzere bu sene bir mütareke yapıldı." Ahmet Cevdet Paşa, *age*, c. I, s. 590.

⁵¹ İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyan," *DİA*, c. XXX, s. 333.

⁵² İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk*, c. II, s. 213.

⁵³ İbn Asâkir, *age*, c. II, s. 213. Zehebî, *Siyeru E'lâmü'n-Nübelâ*, c. XII, s. 184; İbnü'l-Cezeri, *Ğayetu'n-Nihaye fi Tabkâti'l-Kurrâ*, c. I, s. 11.

⁵⁴ el-Minkarî, *age*, s. 552.

⁵⁵ Mahayudin, *agm*, çev: Ahmet Turan Yüksel, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, sayı: 30, s. 241-260.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

noktası olarak asla gündeme getirmemiştir.⁵⁶ Konunun bu şekilde yansıtılmasında tarih kitaplarının çoğunlukla Abbasiler döneminde kaleme alınmış olmasının bir etkisi olup olmadığı bilinmemektedir. Söz konusu mütareke, acaba, Hz. Ali ile Muâviye arasında yapılmış şahsi saldırmazlık anlaşması mıdır? Dolayısı ile Hz. Ali'nin ölümü ile hükümsüz duruma mı düşmüştür? İnsanlar, Hz. Ali'yi Muâviye ile barış masasına oturan bir figür olarak algılamak istememiş olabilirler mi? Mevcut bilgiler dahilinde bu ve benzeri sorulara tatminkar cevaplar bulma imkanı yoktur. Her ne olursa olsun böyle bir anlaşma yapılmıştır ve bu anlaşma tarih tarafından yok sayılmıştır.

Sonuç

Hz. Osman'ın devlet idaresinde Emevi ailesine öncelik tanınması devlet gelirlerinin dağıtım ve paylaşımına da yansımıştır. Fey'in adil bir şekilde taksim edilememesi insanların hareketlenmesine sebep olmuştur. İnsanlar başkent Medine'ye kadar gelerek şikayetlerini dile getirmişlerdir. Bir çok noktada yakınmalar olmakla beraber meselenin eyaletlerin tümünde görev yapan Emevi ailesi mensubu valilerin değiştirilip değiştirilmemesinde kilitlendiği anlaşılmaktadır. Hz. Osman döneminde başlayan, temelinde ekonomik paylaşımın yattığı sorunların giderek büyümesi, toplumsal hayatın kaos ve kargaşaya sürüklenmesine neden olmuştur ve artık bir daha, uzun müddet, istikrar sağlanamamıştır.

Cemel vakasının bir şekilde üstesinden gelinmesine rağmen, Şam valisi Muâviye b. Ebî Süfyan'ın yeni halife Hz. Ali'ye biat etmeyi reddetmesi üzerine kaçınılmaz olarak ortaya çıkan Sıffin Savaşı somut bir netice elde edilmeden sonlandırılmıştır. Hz. Osman'dan sonra halife olan Hz. Ali ile Şam valisi Muâviye arasında meydana gelen Sıffin Savaşı, Şam tarafının akıllı manevrası ile neticelenmiş, sorunun çözümü tahkime havale edilmiştir. Tahkimden somut bir çözüm çıkmadığı gibi ardından girilen bölgesel çarpışmalar da ihtilafa çare olmamıştır. Hz. Ali cephesinin Hâricî isyanı ile bölünmesi ve Şam tarafı için ciddi bir tehdit teşkil eden Bizans'ın kuzeyden hareketlenmesi Sıffin'de çarpışan tarafların zorunlu olarak bir saldırmazlık anlaşması imzalamaları ile neticelenmiştir.

Söz konusu anlaşma her nedense tarihin tozlu rafları arasında kalmış ve gün yüzüne çıkmamıştır. Kaynak eserler içerisinde sadece Taberî bu anlaşmaya yer vermiştir. Böylesine önemli bir anlaşmanın es geçilmesi doğrusu ilginç bir durumdur. Hz. Ali'nin oğlu ve ondan sonra halife seçilen Hasan ile Muâviye arasında yapılan anlaşma hemen hemen tüm kaynaklarda yer almışken, Hz. Ali ile Muâviye arasında gerçekleştirilen söz konusu mütarekenin görmezlikten gelinmesi, kaynaklar tarafından kaydedilmemesi, doğrusu ilginç bir durumdur ve aynı zamanda bu izaha muhtaç bir konudur.

Her şeye rağmen, mevcut şartlar ve gelişmeler muvacehesinde böyle bir mütarekenin gerçekleştirilmiş olması sürpriz sayılmamalıdır. Zira ne sıcak savaş, ne tahkim ve ne de bölgesel çatışmalar, gerek Irak gerekse Şam tarafı için tatminkar sonuç doğurmamıştır. Üstelik Sıffin süreci içerisinde dıştan gelmesi muhtemel tehlikeler de kendisini hissettirmeye başlamıştır. Şam yönetiminin Bizans ile yapmış olduğu anlaşmaların süresi bitmiş, Şam'ın Bizans'ı durdurmak ve bir süreliğine de olsa onları idare etmek için ödemiş olduğu vergiler mali olarak ağır bir yük teşkil edecek duruma gelmiştir. Anlaşmaları yenilemek bu mali ağırlık sebebi ile neredeyse imkansızdır. Irak'ın kendi içindeki bölünme nedeni ile Şam üzerindeki hegemonik etkisi azalmış ve ayrıca beklenmedik bir şekilde hem Şam hem de Irak için tehdit teşkil eden bir Harici tehlikesi baş göstermiştir. Sonuç olarak tüm bu olaylar ve gelişmeler, Sıffin'de savaşı güçleri sonraki dönemde barış yönünde adım atmaya sevk etmiştir.

⁵⁶ Taberî, *age*, c. VII, s. 566 vd.

KAYNAKÇA

- AHMET CEVDET, Paşa, **Kıyas-ı Enbiya**, İstanbul 1981.
- AVCI, Casim, **İslam Bizans İlişkileri**, Klasik, İstanbul 2003.
- AYCAN, İrfan “Muâviye b. Ebû Süfyan,” **DİA**, c. XXX, s. 333.
- BELAZURİ, Ahmed b. Yahya b. Câbir, **Ensâbü'l-Esrâf**, nşr. Süheyil Zekkâr ve dğr., I-XIII, Beyrut 1417/1996.
- DİNEVERİ, Ebu Hanife Ahmed b. Davud, **el-Ahbaru't-Tivâl**, nşr: Abdülmünim Amir, Kahire 1960.
- el-MİNKARİ, Nasr b. Müzahim (öl. 212/827-828), **Vakatü Sıffın**, thk: Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut 1990.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, İslâm Tarihinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Dönemleri (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Tedkik), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1983, cilt: XXVI, s. 353-370
- HAJJİ YAHYA, Mahayuddin, İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffın Vakası, çeviren Ahmet Turan Yüksel, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2010, sayı: 30, s. 241-260.
- HALİFE b. Hayyat, **Tarihu Halife b. Hayyat**, Dimaşk 1397.
- İBN ASÂKİR, Ebû'l-Kasım Ali b. el-Hasen, **Târîhu medîneti Dimaşk**, Beyrut 1979.
- İBNİ KESİR, İsmail b. Ömer b. Kesîr, **el-Bidâye ve'-Nihâye**, thk: Abdullah b. Abdülmuhsin, Dar-ı Hicre, tarihsiz.
- İBNÜLESİR, **İslam Tarihi (el-Kamil fi't-tarih tercümesi)**, trc: A. Ağırakça-M. Tulum, Bahar Yayınlar, İstanbul 1986.
- KALKAŞENDÎ, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Ali, **Subhu'l-Â'sâ fi Sınâ'ti'l-İnşâ**, Daru'l-Fikr, Dimaşk 1987.
- KÜRD ALİ, Muhammed b. Abdürrezzak, **Hıttatu's-Şam**, Dimaşk, 1403-1983.
- MES'ÛDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali, **Murûcü'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher**, Daru'l-İhya'i-Türasi'l-Arabi, 1408/1988.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, **Târîhu't-Taberî**, Beyrut 1967.
- YİĞİT, İsmail, “Sıffın Savaşı,” **DİA**, c. XXXVII, s. 108.
- ZEHEBÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, **Siyeru Âlâmü'n-Nübelâ**, Beyrut 1985.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 1 Winter 2014

